ISSN 2311-259X

https://doi.org/10.28925/2311-259x.2026.3.5
УДК 821.161.2-13.09

Тетяна Урись
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, 01601, Україна
https://orcid.org/0000-0002-7933-4737
t.y.urys@udu.edu.ua

ТОПОС ФРОНТУ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ МАКСИМА КРИВЦОВА

Сучасна українська поезія осмислює події російсько-української війни, відтворюючи не лише реалії фронтового життя, а й психологічний і травматичний досвід людини воєнної дійсності. Одним із засобів художнього представлення збройного протистояння є категорія топосу фронту, що особливо виразно простежується у творчості Максима Кривцова, в якого фронтовий простір набуває символічного та емоційного наповнення. Попри увагу літературознавців до лірики поета, топос фронту досі не став предметом окремого дослідження, що й зумовлює актуальність цієї розвідки.

Мета статті — дослідити особливості художнього відтворення топосу фронту в поетичній творчості Максима Кривцова, проаналізувавши його мотивний комплекс, образне наповнення та функції у відтворенні реалій і травматичного досвіду війни. Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, що поєднує структурно-семантичний, герменевтичний, культурно-історичний та біографічний методи.

У результаті аналізу поезії Максима Кривцова з'ясовано, що топос фронту моделюється через низку просторових маркерів — окопу, дороги, териконів, бойових позицій, зруйнованих міст і природних ландшафтів, які поєднують реалістичне відтворення воєнної дійсності з психологічними станами ліричного героя. Доведено, що фронтовий простір у ліриці поета-комбатанта набуває екзистенційного значення, репрезентуючи мотиви страху, самотності, внутрішньої спустошеності, постійної присутності смерті та втрати довоєнного життя. Водночас важливими складниками цього топосу є образи пам'яті, людяності, потреби в близькості й прагнення зберегти внутрішню цілісність у межових умовах війни. Наукова новизна дослідження полягає у спробі комплексного літературознавчого осмислення топосу фронту в поетичній творчості Максима Кривцова, уточненні теоретичних аспектів цього поняття та системному аналізі просторових маркерів, мотивів та образів збірки «Вірші з бійниці» у зв'язку з психологічним та екзистенційним досвідом ліричного героя.

Ключові слова: сучасна українська література, комбатантська поезія, російсько-українська війна, фронтовий простір, локус.

Постановка проблеми. Сучасна українська поезія, яка розкриває події російсько-української війни, актуалізує категорію топосу як один із основних засобів художнього осмислення фронтової реальності та травматичного досвіду війни. Образи окопів, доріг, «зеленки», териконів, бойових позицій відтворюють як фізичний простір бойових дій, так і психологічний стан людини, що перебуває у цьому просторі в умовах постійної небезпеки, страху і втрат. І він стає носієм пам'яті, болю, досвіду виживання і водночас способом фіксації змін, які завдає війна тим, хто є безпосереднім її учасником, так і навколишньому світу.

Одним із поетів, у творчості якого топос фронту набуває особливої художньої виразності та психологічної глибини, є Максим Кривцов. Спочатку він був учасником Революції гідності, з 2014 року відправився добровольцем на фронт, брав участь у боях у складі п'ятого батальйону Добровольчого українського корпусу «Правий сектор», був кулеметником у Бригаді швидкого реагування Національної гвардії України. Згодом демобілізувався, але з початком повномасштабного російського вторгнення вступив до лав Збройних Сил України, служив кулеметником у Силах спеціальних операцій, брав участь у боях за Київщину, Харківщину, Херсонщину, Луганщину і Донеччину. Поет-військовослужбовець з позивним «Далі» загинув у віці 33 років під час ворожого мінометного обстрілу на Харківщині у 2024 році. Він захищав країну протягом 10 років і був посмертно удостоєний звання Героя України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Його поезія опублікована в антологіях «Книга Love 2.0. Любов і війна», «Там, де вдома: 112 віршів про любов та війну», «Іду на Ви: антологія поезії», а також видана окремою збіркою «Вірші з бійниці», яку визнано однією з найкращих українських книжок 2023 року за версією українського ПЕН. Творчість М. Кривцова привернула увагу і багатьох літературознавців. Зокрема, О. Вертипорох, застосовуючи методику

© Т. Урись, 2026

Ліцензовано за CC BY 4.0

архетипного аналізу, дослідила реалізацію принципу «айсберга» в сучасній українській мілітарній поезії, особливу увагу приділивши символічному підтексту й механізмам формування прихованої смислової структури у його творах (Вертипорох, 2024). О. Деркачова аналізувала образ воїна-мандрівника, який проходить дорогою війни (*homo viator*), та пов'язаний із ним мотив дороги, простеживши, як ліричний герой осмислює власний шлях і зустрічі на ньому, акцентуючи увагу на реміфологізації християнських образів та символів, що сакралізують простір подорожі та відображають потребу людини у духовному захисті (Деркачова, 2025). Н. Гаврилюк дослідила жанрово-стильові особливості поезії митця, зосередившись на специфіці його верлібрів. На її думку, поет тяжіє до верлібру ланцюгового типу, у якому розгортання тексту визначається передусім розвитком образної системи, а не синтаксичною організацією. Такий спосіб побудови твору наближає поезію до кінематографічного монтажу, де смисл формується через послідовність «кадрів». Дослідниця також підкреслила виразну метонімічність поетики автора, в якого цілісна картина війни постає через окремі деталі, що одночасно відображає руйнівну природу воєнної дійсності та психологічну потребу людини осмислювати травматичний досвід через конкретні образи, а не абстрактні узагальнення (Гаврилюк, 2024).

Г. Матусяк розглянула інтертекстуальні коди, міфологічні сценарії та неоміфологічні домінанти творчості поета, зокрема біблійні мотиви, образ Бога й символіку Голгофи. На її думку, автор формує своєрідну філософію месіанства, у якій любов, самопожертва й спасіння інших набувають сакрального значення. Дослідниця наголошує, що поет переосмислює біблійні сюжети, образи й мотиви крізь призму воєнного досвіду, створюючи їхнє «мілітарне» аранжування. Особливе місце в його поезії посідає міфосценарій кінця, який реалізується через наскрізний мотив смерті та багатозначний образ Бога — водночас трансцендентного, всемогутнього, тілесного й уразливого (Матусяк, 2024). М. Сеньків аналізував поезію «Найжахливіше ток-шоу у світі», зосереджуючись на особливостях нової поетичної мови, що репрезентує емоційний і посттравматичний досвід сучасної війни. Дослідник простежує трансформацію бінарної опозиції «ми-вони», кризу комунікації між фронтом і тилом, а також інтертекстуальні зв'язки твору, доводячи, що поетика М. Кривцова відображає втрату звичних смислів і потребу в нових способах художнього осмислення воєнної реальності (Сеньків, 2025). А. Тимченко вивчала поезію збірки «Вірші з бійниці», зокрема визначила релігійні мотиви, мотиви життя і смерті, часу та особливості їх художнього втілення, довівши, що вони відображають сформований війною світогляд ліричного героя, у якому християнське осмислення життя і смерті поєднується з глибокою чуттєвістю, філософською заглибленістю та іронічним поглядом на пережите (Тимченко, 2025).

Аналіз наукових праць засвідчує, що дослідники зосереджували увагу на окремих аспектах поетики творів М. Кривцова, однак топос фронту як художньої категорії у його поезії ще не став предметом окремого літературознавчого дослідження, що й зумовлює **актуальність** цієї розвідки.

Мета статті — дослідити особливості художнього відтворення топосу фронту в поетичній творчості М. Кривцова, проаналізувавши його мотивний комплекс, образне наповнення та функції у відтворенні реалій і травматичного досвіду війни. Для досягнення мети було поставлено такі **завдання:** розкрити теоретичні аспекти поняття «топос фронту» як літературознавчої категорії, визначити ключові мотиви, образи та символи, що його формують у творах поета-військового, з'ясувати роль просторових маркерів фронту у поезії збірки «Вірші з бійниці», проаналізувати, як категорія простору відображає психологічний стан ліричного суб'єкта та його екзистенційний досвід війни.

Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, що поєднує структурно-семантичний (дозволив розкрити внутрішню організацію поетичного простору, простежити значення мотивів та образів, що формують уявлення про фронт), герменевтичний (сприяв глибинній інтерпретації поетичних текстів, прихованих смислів та авторської моделі фронтової реальності), культурно-історичний (дав змогу розглянути поезію у зв'язку з реаліями російсько-української війни) та біографічний (з огляду на безпосередню участь М. Кривцова у війні, дав можливість інтерпретувати фронтовий простір крізь призму його особистого бойового досвіду, переживань та психологічних станів) методи.

Виклад основного матеріалу. Поняття «топос» (грец. *topos* — місце, місцевість) у літературознавстві розглядається як категорія простору у літературному творі, художньо організоване місце, що акумулює певні смисли, образи та культурні асоціації. У Літературознавчому словнику-довіднику його визначено як одну з великих одиниць художнього простору, опис місцевості, а «менші підрозділи топосів називають локусами» (Гром'як et al., 2007, с. 529). Уперше топос в аспекті літературного функціонування осмислив Е.-Р. Курціус у праці «Європейська культура та латинське середньовіччя» (1948), але розглядав його у значенні «загальних місць» — повторюваних мотивів та образів, ремінісценцій, що переходять із тексту в текст упродовж історичного розвитку

ISSN 2311-259X

письменства. У такий спосіб він започаткував напрям, який досліджує світову літературу через історію повторюваних мотивів (Курціус, 2007). У зарубіжних працях категорія топосу розглядалася як просторово-смислова модель, що акумулює пам'ять і відображає специфіку людського досвіду. У цьому контексті працювали І-Фу Туан (дослідив вплив соціокультурних факторів на простір та наголошував, що він набуває значення лише через пережитий людський досвід) (Tuan, 1977), Б. Вестфаль (у межах геокритики потрактував художній простір як динамічну систему взаємодії людини, місця та історичної реальності) (Westphal, 2011) та ін.

Категорія топосу (простору) у художньому творі ставала об'єктом як теоретичного, так і практичного дослідження і в українському літературознавстві. Д. Боклах, наприклад, аналізував дефініції і взаємозв'язок категорій топосу, локусу та хронотопу міста, виявляв особливості їх реалізації у міському тексті художнього твору (Боклах, 2016); І. Вихор дослідила поетичний топос міста та його тематичні різновиди (Вихор, 2011); Т. Врублевська вивчала проблему категорії художнього простору в діахронному аспекті (Врублевська, 2013). На прикладі художніх творів топоси аналізували Л. Тарнашинська (роман Теодозії Зарівної «Мовчання цезію») (Тарнашинська, 2023), У. Федорів (роман Вікторії Амеліної «Дім для Дома») (Федорів, 2023) та ін.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що попри ґрунтовне осмислення категорії топосу та її реалізацій у різних художніх моделях, поняття «топос фронту» ще не набуло усталеної літературознавчої категорії й не отримало цілісного теоретичного обґрунтування і потребує подальшої концептуалізації. Так, у контексті сучасного літературознавства поняття «топос» варто розглядати крізь призму соціальної топології, в якій він трактується не лише як фізичний простір, але й як місце, що формує смисли, впливає на суб'єкта та визначає специфіку його буття. Місце розташування й середовище детермінують поведінку людини та характер її взаємодії зі світом. Відповідно, фронт як територія бойових дій є простором граничного досвіду, який трансформує світогляд, систему цінностей та емоційні стани людини. М. Колінько наголошує, що соціальна топологія ґрунтується на трьох основних положеннях: залежності суб'єкта чи об'єкта від топосу (місце розташування й оточення впливає на їх властивості), розумінні топосу як межі та його здатності визначати можливість існування певного соціального феномена (Колінько, 2018). У літературному творі окреслення відповідного топосу вказує на локалізацію подій, стає свідченням, осмисленням межових станів людини в умовах війни, зміну цінностей, тобто топос фронту стає не просто «місцем дії», а художнім простором, через який література репрезентує стан суспільства й епохи загалом. Показовими у цьому контексті є топоніми українських міст і територій, що набули в сучасній літературі символічного значення. Д. Чик зазначає: «Міста та містечка, які зображені в численних текстах — репортажах, художній прозі та поезії, спогадах тощо — несуть у собі сильний емоційний заряд і символіку, зрозумілі для кожного українця, який був причетний до Збройних Сил України, волонтерського руху або просто слідкував за подіями спротиву російській агресії, починаючи з 2014 року — Іловайськ, Донецьк, Луганськ, Маріуполь, Слов'янськ, Краматорськ, Авдіївка, Бахмут, Буча — або ті міста, яка набули символіки спротиву та стійкості — Київ, Харків, Чернігів, Суми, Херсон тощо» (Чик, 2025, с. 215).

У зв'язку з цим топос фронту розглядаємо як художній простір граничного людського існування, у якому концентруються воєнний досвід, психологічна травма, переосмислення життєвих цінностей і трансформація повсякденного світу. Визначальними рисами такого простору є межовий характер людського буття, постійна присутність смерті, стирання межі між фронтом і тилом, деформація просторо-часових параметрів, психологічна травматизація людини, переоцінка ціннісних орієнтирів, сакралізація окремих локусів та нерозривне співіснування життя і смерті. Особливим фронтовий простір постає у поетів-комбатантів — не лише як конкретна географічна локація, але й як екзистенційний вимір, у якому загострюються базові сенси людського буття. Він моделюється через поєднання реалістичної деталізації воєнного побуту з внутрішніми станами ліричного суб'єкта, що перебуває у ситуації постійного напруження, ризику втратити здоров'я чи життя, морального вибору. У ньому відбувається переосмислення цінностей, трансформація ідентичності, формування нової етики, заснованої на досвіді війни. Цей простір фіксує індивідуальні й колективні переживання, відтворює конкретно пережитий, географічно окреслений і тілесно відчутний простір бойових дій, репрезентується в літературних творах через образи окопів, бліндажів, укриттів, знищеного ландшафту, окупаційної території.

Одним зі способів художньої репрезентації воєнного досвіду у поезії М. Кривцова є моделювання топосу фронту, зокрема у збірці «Вірші з бійниці» він репрезентується через систему просторових маркерів, які відтворюють реалії сучасної російсько-української війни та водночас розкривають внутрішній стан ліричного героя. Характерною ознакою топосу фронту у поезії митця є руйнування традиційної опозиції «фронт-тил», унаслідок чого війна виходить за межі поля бою й поглинає повсякденний урбаністичний простір. У такому

ISSN 2311-259X

художньому вимірі місто перестає бути безпечним локусом цивільного життя, натомість стає простором граничного існування, де звичні побутові реалії переосмислюються крізь досвід війни, а мирне й воєнне співіснують у межах єдиного топосу. У вірші «Вулиці кровоточать осінню» простір фронту репрезентований через урбаністичний ландшафт, у якому межа між мирним життям і війною повністю стирається. Навіть осінь сприймається крізь оптику війни і крові, а запах мокрого листя, каштанів і землі формують сенсорно насичену атмосферу, де звичні для мирного життя образи набувають тривожних значень напередодні чергування, що як повторюваний мотив підкреслює нав'язливість і невідворотність цього досвіду:

Мені треба йти на чергування
йому треба йти на чергування
їй треба йти на чергування
і навіть тобі… (Кривцов, 2024, с. 161)

У середовищі, де *«по вулиці ходять люди / стріляють, зачищають місто / наче старе взуття»* (Кривцов, 2024, с. 161), усі включені в єдиний механізм, що не залишає можливості дистанціюватися. І завершальний у творі образ війни як *«невиліковної хвороби»* підсумовує цей простір як екзистенційний стан, що не закінчується, саме тому в останній фразі-проханні *«обійми мене»* прориває бажання і потреба в близькості, що підкреслює збереження людяності навіть у деформованому війною й жорстокому світі.

Місто у М. Кривцова постає також прикордонною зоною між життям і фронтом. У поезії «Якщо війна…» воно *«розташоване за 25 км від пекла»*, тож перебуває в постійній близькості до смерті. Урбаністичний простір окреслено через образ *«хвилястих ліній колій»*, якими *«переміщуються жовті жуки трамваїв»*, що символізує безперервність міського життя навіть у безпосередній близькості до бойових дій. А деталь, що в місті *«виробляють найсолодшу халву у Всесвіті»* (Кривцов, 2024, с. 187) (натяк на Дружківку, що на Донеччині), акцентує увагу на особливій цінності простих людських радощів, які в умовах війни набувають екзистенційного значення. Це співіснування двох реальностей — воєнної (пекла, що за 25 км від міста) та цивільної (де їздять трамваї та виробляють халву) — створює контраст між близькістю смерті та залишками мирного життя. Поет показує, як війна поступово поглинає місто, стирає межу між фронтом і тилом, трансформує повсякденний простір, унаслідок чого урбаністичний топос набуває ознак фронтового, а звичні реалії осмислюються крізь досвід війни.

Визначальною особливістю топосу фронту у М. Кривцова є його граничний екзистенційний вимір. Це простір, у якому смерть із виняткової події перетворюється на повсякденну реальність, а природа, люди, предмети опиняються в єдиному полі війни. Такий простір позначений мотивами спустошення, покинутості та постійного очікування небезпеки, що визначають психологічний стан людини. У поезії «Падає листок від вітру…» топос репрезентується через поєднання спустошеного природного середовища та постійної присутності смерті. Тут вибудовується паралель між природним і людським буттям, підкреслюючи, наскільки крихким є життя: *«Падає листок від вітру / падає людина від кулі»* (Кривцов, 2024, с. 167). Простір фронту сповнений мотиву покинутості й самотності, він ніби завмирає в очікуванні повернення людей і мирного часу:

Чорне море соняхів
Чорне море незібраних соняхів
Залишених на самоті
Що чекають на наступне літо
Наче Хачіко (Кривцов, 2024, с. 167).

Простір фронту формують образи «розмитої польової дороги» та руху по ній військової техніки. БТР порівнюється зі *«сталевим броньованим конем»*, яким *«везуть 200»* (Кривцов, 2024, с. 167) — евфемістичне військове позначення загиблого, згадка про яке показує наскільки смерть є частиною повсякденності війни, перегукується з кінцевими рядками, які звучать для ліричного героя, як шепіт — *«не сьогодні / не сьогодні»* (Кривцов, 2024, с. 167), що вводить мотив фатальності й постійного очікування смерті. Тож топос фронту у поезії постає не лише фізичним простором бойових дій, але й психологічним, сповненим страху постійної загрози смерті.

Мотив дороги у М. Кривцова перестає бути суто просторовою категорією й починає функціонувати як форма осмислення людського буття у війні. Це вже не просто шлях до конкретної мети, а втілення безперервного руху, втрати дому та постійного балансування на межі між життям і смертю. Зокрема, для ліричного героя поезії «Якщо війна це фільм…» війна сприймається як роуд-муві — безперервний рух, дорога й пересування, шлях крізь «*пустелі степів», «гірські хребти териконів»* та *«каньйони ліній укріплень»,* а зустрічні *«закинуті мотелі»* та *«чиїсь будинки»* (Кривцов, 2024, с. 186) відтворюють мотив покинутості, втрати дому, руйнування приватного простору. Мотив переслідування (*«на тебе весь час полюють / а ти весь час полюєш на когось»* (Кривцов, 2024, с. 186)) формує атмосферу постійної небезпеки, гри в полювання, де межа між мисливцем і жертвою стирається.

Образ дороги як нескінченного виснажливого пересування й психологічного граниччя у просторі війни знаходимо й у поезії «Був важкий…». Уже початок твору формує атмосферу тяжкості: *«перший день листопада» «був важкий/ як пудова гиря», «дощ знущався з нас»* (Кривцов, 2024, с. 121). Осінній пейзаж стає частиною

ISSN 2311-259X

воєнного середовища: *«дороги розмокли і стали/ непрохідними для техніки»* (Кривцов, 2024, с. 121), тому бійці змушені рухатися пішки до посадки, що є типовим локусом сучасної російсько-української війни й виконує функцію тимчасового укриття, проте сповненого небезпеки, бо сюди *«прилітали нурси та фабки»* (Кривцов, 2024, с. 121). Пересуваючись, бійці мріють про те, як швидше «*повернутись / і просушити речі над пічкою / випити гарячого чаю з м'ятою / зімкнути очі / бачити сни»* (Кривцов, 2024, с. 121). І в снах ліричний герой повертається до мирного міського простору: музеїв, театрів, Хрещатика, кав'ярень, еклерів з фісташковим кремом. Та й цей простір уже деформований війною: *«навколо руйнуються будинки / руйнуються вулиці / ходять люди / без лиця і пам'яті»* (Кривцов, 2024, с. 122), символізуючи емоційне спустошення та травматичний вплив війни. Фінал твору підсилює екзистенційний мотив руйнування мрії та внутрішнього світу ліричного героя-воїна: спогади про море, дитинство, кохання заперечуються самим ліричним героєм:

Не було
нічого ніколи не було
ти клятий вигадник
годі мріяти
завтра знову йти
бо техніка
не проїде (Кривцов, 2024, с. 122).

Руйнується психологічний зв'язок героя з довоєнним життям, де більше немає місця для мрії чи спогадів, залишається безперервний рух («*завтра знову йти*»). У такий спосіб війна остаточно поглинає навіть внутрішній світ ліричного героя.

У поетиці топосу фронту М. Кривцова особливого значення набуває локус окопу (бліндажа), який виходить за межі суто фортифікаційної споруди й набуває багатозначної художньої семантики. Це місце, де людина одночасно переживає страх смерті, фізичне й психоемоційне виснаження, духовне переосмислення власного буття та загострене відчуття цінності життя. Тут стираються межі між фізичним і психологічним, земним і сакральним. Наприклад, поезія «Землю копають…» розкриває топос фронту через поєднання фізичного простору війни й психологічного виснаження бійців, метафізичної присутності смерті та Бога. Простір фронту відтворено через локацію окопів, які «копають хлопці з АК», зброю як органічну його частину — *«зеленку»*, якою *«блукає Всевишній»,* та екзистенційний світ, де стираються межі між земним і сакральним, життям і смертю. У третій строфі з'являються виснажені бійці після виконання завдання — *«втомлені та порожні»*, що формує мотив внутрішньої спустошеності. Цей образ підкреслює, що війна руйнує людину не лише фізично/тілесно, не менш глибоко вона впливає на свідомість, травмує психіку, спричиняючи втрату мрій, сну, внутрішнього спокою, позбавляє нормального фізичного й психічного життя (Кривцов, 2024, с. 97).

Вірш «Я заходжу в келію бліндажа…» репрезентує простір війни як сакралізований осередок виживання, де водночас існують смерть, природа і Бог. Ліричний герой перебуває у бліндажі, який метафорично називає «келією». Така номінація переносить воєнний простір у площину духовності: бліндаж стає не лише сховком, але й асоціюється з місцем усамітнення й молитви, тож топос фронту тут набуває рис сакрального хронотопу. Центральним образом є окопна свічка, яка в буквальному сенсі є елементом фронтового побуту, необхідним для освітлення та тепла. Водночас вона має і виразну символіку молитви, пам'яті та духовної стійкості. Її запалення перетворюється на своєрідний ритуал вдячності за те, що допомагає вижити на передовій у цій війні, — *«високі листя на дерева», «глибокі яри», «природні заглиблення», «ранкову росу»* (Кривцов, 2024, с. 50-51). У такий спосіб автор підкреслює, що природний ландшафт є не нейтральним тлом, а активним захисником людини. Увиразнюється також мотив духовного переосмислення реальності, бо за М. Кривцовим, *«справжній Господь — сміється»* (Кривцов, 2024, с. 51), що демонструє вияв живої, неканонічної присутності Бога в умовах війни. Тож у поезії топос фронту постає як місце граничного існування, де війна концентрує досвід фізичного виживання, психологічної травми, духовного переосмислення та постійного співіснування життя і смерті, загострюючи відчуття цінності життя, природи і віри.

Ще одним твором, що демонструє граничне існування у воєнній дійсності, фізичне й психоемоційне виснаження людини, яка опиняється між життям і смертю, є поезія «Коли твоя голова залита кров'ю…». Художній простір твору вибудовується через поєднання образів пораненого тіла, бойової позиції, мінного поля, обстрілів та окопу. Всі ці елементи створюють атмосферу замкненості й безвиході, де будь-який рух пов'язаний із небезпекою. Топос фронту у творі набуває рис своєрідної пастки. Простір організовано за принципом замкненого кола: *«попереду — мінне поле/ позаду прилітають снаряди»* (Кривцов, 2024, с. 72), у межах якого ліричний герой не має можливості для порятунку. Така просторово-смислова організація підсилює мотив приреченості та екзистенційної ізоляції.

Не менш значущим є і мотив втрати світу: *«хочеться вірити у світ/ та світу вже давно немає»* (Кривцов, 2024, с. 72). Суб'єкт усвідомлює, що війна руйнує не лише фізичний простір, а й саму можливість нормально існувати. У цьому контексті повтор *«Де мої сни?»* (Кривцов, 2024, с. 72) увиразнює втрату внутрішнього світу

ISSN 2311-259X

людини. Сни символізують пам'ять, спокій, здатність уявляти інше життя поза війною, та фінальний рядок — «*Вони ховаються в окопах»* (Кривцов, 2024, с. 72) — повертає психологічний стан героя знову у фронтовий простір, й окопи стають місцем, де приховані людські мрії, спогади та залишки мирного життя, а сам топос сповнений небезпеки, травматичного досвіду, де війна руйнує не лише зовнішній світ людини, але й її внутрішню цілісність. У такий спосіб поезія вибудовує модель воєнного досвіду як простору тотального зламу, де межа між реальністю та внутрішніми переживаннями остаточно стирається. Через це ліричний голос фіксує не лише події фронту, а й процес поступового розпаду суб'єктивності під тиском війни.

Одним із центральних локусів топосу фронту є бойова позиція, яка у поезії М. Кривцова постає не лише місцем виконання бойових завдань, а й простором граничного людського досвіду. Саме в цьому локусі найвиразніше концентруються мотиви жертовності, постійної присутності смерті, психологічного напруження, переосмислення життєвих цінностей. Перебування на бойових позиціях перетворюється на щоденний досвід співіснування з війною, що випробовує фізичну витривалість, духовну стійкість і здатність людини зберігати власну людяність. Про одну з таких розповідає ліричний герой вірша «"Марія" "Голгофі"»:

Тепер щодня виходив чергувати
на бойову позицію
піднімаючи на «Голгофу»
важку ракету стугни
заварював каву в дріпах
і дивився за тим
як руйнуються вулиці
як переміщуються каравани техніки
як ворони шукають поживу в землі терикону
як ніч ковтає війну і світи

(Кривцов, 2024, с. 22).

Голгофа постає реальною бойовою позицією — «укрєпкою» на териконі, місцем болю та смерті, де люди свідомо приносять себе в жертву за інших. Уже сама назва позиції «Голгофа» набуває символічного значення, відсилаючи до біблійного образу місця страждання й розп'яття Христа. Образ *«важкої ракети стугни»,* яку піднімає ліричний герой, асоціюється з хресною ношею. Фронтовий простір у творі поєднує смертельну небезпеку з елементами буденного життя: герой заварює каву в дріпах, спостерігаючи за війною. Ця деталь побуту контрастує з картинами руйнування, проте підкреслює, що навіть серед постійної загрози («*руйнуються вулиці», «переміщуються каравани техніки*» (Кривцов, 2024, с. 22)) людина намагається зберегти залишки звичного життя. Промовистим є також символічний план зображення: образ воронів актуалізує семантику смерті, втрат на полі бою, а терикон маркує конкретний східноукраїнський простір війни — Донбас. А ніч, що «*ковтає війну і світи*», ніби поглинає, стирає межі між життям і смертю. Поєднання буденного й апокаліптичного підкреслює головну особливість топосу фронту у поезії М. Кривцова — це простір, у якому людина щоденно співіснує зі смертю, але водночас намагається зберегти пам'ять, людяність і відчуття життя. Він трансформується у місце постійного психологічного напруження, травматичних переживань і переоцінки життєвих цінностей.

Топос фронту у ліриці постає багатовимірним: він поєднує конкретні реалії сучасної російсько-української війни з глибоким психологічним та екзистенційним переживанням людини. Автор моделює його через систему урбаністичних, природних і військових локусів, у межах яких війна проникає в усі сфери буття, стираючи межу між мирним і воєнним світом. Топос фронту перетворюється на особливий стан існування, у якому людина постійно перебуває між життям і смертю, пам'яттю та забуттям, страхом і спробою зберегти людяність. Через образ окопів, бойових позицій, зруйновних міст, доріг, териконів, посадок, «зеленки», пореного чи знівеченого тіла поет відтворює не лише зовнішню реальність війни, але й внутрішній стан ліричного героя — його виснаження, самотність, втрату цілісності і прагнення втримати бодай залишки нормального життя.

Однією з особливостей топосу фронту поета є поєднання буденного та апокаліптичного. Поруч з образами смерті, руйнування і загрози небезпеки виникають деталі повсякденності — кава в дріпах, чай із м'ятою, поле з соняшниками, спогади про Хрещатик, театри, випічку. Такі побутові елементи не лише контрастують із картинами війни, а й підкреслюють спробу людини втримати зв'язок з довоєнним життям та власним «Я». Водночас навіть ці спогади поступово деформуються під тиском фронтової реальності, мирний простір руйнується, люди постають *«без лиця і пам'яті»,* а мрії і сни *«ховаються в окопах».* Тому простір фронту набуває рис замкненого й травматичного простору, який поглинає не лише фізичний, а й внутрішній світ людини, руйнуючи її мрії, відчуття безпеки та можливість бодай уявляти майбутнє.

Водночас у поезії фронт не зводиться лише до простору страху й смерті, він набуває також сакрального та символічного виміру. Бліндаж постає *«келією»,* бойова позиція — *«Голгофою»,* а природний ландшафт стає союзником і захисником людини. Таке переосмислення фронтового простору демонструє прагнення ліричного героя знайти сенс і духовну опору в умовах граничного існування. Війна загострює відчуття цінності життя, близькості, віри.

Висновки. Топос фронту у творчості М. Кривцова постає складною художньою

ISSN 2311-259X

моделлю війни, що поєднує фізичний простір бойових дій та екзистенційний досвід людини. Просторові маркери фронту — окопи, бойові позиції, дороги, териконі, зруйновані міста та природні ландшафти — виконують не лише локалізаційну, а й психологічну та символічну функції. Через них поет репрезентує травматичний досвід війни, стан небезпеки, страху, внутрішнього виснаження та втрати зв'язку з мирним життям. Окопний простір і бойові позиції у ліриці набувають значення межових локусів, у яких стирається грань між життям і смертю, буденним і сакральним. Водночас навіть у деформованому війною просторі поет акцентує на збереженні людяності, пам'яті, здатності до близькості й внутрішнього опору. Простір фронту у збірці «Вірші з бійниці» є важливим засобом художнього осмислення й відтворення війни та психологічного досвіду її безпосередніх учасників. Він функціонує не лише як художня модель сучасної війни, а й як простір екзистенційного випробування, у межах якого розкриваються внутрішні переживання людини в умовах війни.

Покликання

Боклах, Д. (2016). Дефініції і взаємозв'язок категорій топосу, локусів, хронотопу міста та їх реалізація у міському тексті художнього твору. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія, 74*, 249–257. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2016_74_57

Вертипорох, О. (2024) Принцип «айсберга» в сучасній українській поезії про війну. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, *210,* 71–76. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-10

Вихор, І. (2011). Поетичний топос міста та його тематичні різновиди. *Studia Methodologica, 31*, 140–144. http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/2614

Врублевська, Т. (2013). Проблема категорії художнього простору у діахронному аспекті. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства, 6*, 53–62. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2013_6%281%29__9

Гаврилюк, Н. (2024). Поезія полеглих: Максим Кривцов. *Збруч*. https://zbruc.eu/node/117523

Гром'як, Р., Ковалів, Ю., & Теремко, В. (Ред.). (2007). *Літературознавчий словник-довідник*. Академія.

Далі: я поверну собі своє життя, обіцяю. Пам'яті Максима Кривцова. (б. д.). *Меморіал. Платформа пам'яті*. https://dali.memorial.ua/

Деркачова, О. (2025). Homo viator у поезії Максима «Далі» Кривцова (на матеріалі збірки *Вірші з бійниці*). *Українська література: історичний досвід і перспективи, 5*, 85–97. https://doi.org/10.31652/3041-1084-2025-5-07

Колінько, М. (2018). Топос як поняття соціальної топології. *Мультиверсум. Філософський альманах, 3–4* (165–166), 32–44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2018_3-4_5

Кривцов, М. (2024). *Вірші з бійниці* (2-ге вид.). Наш Формат.

Курціус, Е. Р. (2007). *Європейська література і латинське середньовіччя* (А. Онишко, пер.). Літопис. https://ars.vntu.edu.ua/index.php/ars/catalog/view/525/480/430-1

Матусяк, Г. (2024). Міфологічні сценарії у збірці Максима Кривцова *Вірші з бійниці*. *Причорноморські філологічні студії, 4*, 69–74. DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.9

Романенко, О. (2026). Ландшафти травми: війна, пам'ять і природа в українській літературі про російсько-українську війну. *Синопсис: текст, контекст, медіа, 32*(1), 18–27. https://doi.org/10.28925/2311-259x.2026.1.3

Сеньків, М. (2025). Поезія «Найжахливіше ток-шоу у світі» Максима Кривцова: спроби пошуку нової поетичної мови. *Folium, 7*, 209–214. https://doi.org/10.32782/folium/2025.7.30

Тарнашинська, Л. (2023). Посттравматична пам'ять Чорнобиля: система топосів у романі Теодозії Зарівної «Мовчання цезію». У М. Гнатюк (Ред.), *Література та історія: антропос–топос–тропос* (с. 43–55). Львівський національний університет імені Івана Франка. https://philology.lnu.edu.ua/news/kolektyvna-monohrafiia-literatura-ta-istoriya-antropos-topos-tropos

Федорів, У. (2023). Львів як місто/місце пам'яті в романі Вікторії Амеліної «Дім для Дома». У М. Гнатюк (Ред.), *Література та історія: антропос–топос–тропос* (с. 56–66). Львівський національний університет імені Івана Франка. https://philology.lnu.edu.ua/news/kolektyvna-monohrafiia-literatura-ta-istoriya-antropos-topos-tropos

Чик, Д. (2025). Топос Львова в сучасній українській поезії воєнного часу: проблема пам'яті та травми. *Закарпатські філологічні студії, 2*(40), 214–222. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/40/part_2/37.pdf

Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience.* University of Minnesota Press.

Tymczenko, A. (2025). Poezja Maksyma Krywcowa: życie przeciwko wojnie. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, *13*(1), 127–135. https://doi.org/10.14746/sup.2025.13.1.8

Westphal, B. (2011). *Geocriticism: real and fictional spaces* / translated by Robert T. Tally Jr. Palgrave Macmillan.

References (translated and transliterated)

Boklakh, D. (2016) Definitsiyi i vzayemozv'yazok katehoriy toposu, lokusiv, khronotopu mista ta yikh realizatsiya u miskomu teksti khudozhn'oho tvoru [Definitions and interrelationships of the categories of topos, loci, chronotope of the city and their implementation in the urban text of a work of art]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya: Filolohiya,* 74, 249–257. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFL_2016_74_57

Chyk, D. (2025) Topos Lvova v suchasniy ukrayins'kiy poeziyi voyennoho chasu: problema pam'yati ta travmy. [The Topos of Lviv in Contemporary Ukrainian Wartime Poetry: the Problem of Memory and Trauma]. *Zakarpatski filolohichni studiyi*, 2, 40, 214-222.

Dali: Ia poverny sobi svoie zhyttia, obitsiaiu. Pamiati Maksyma Kryvtsova [Further: I will reclaim my life, I promise. In memory of Maksym Kryvtsov]. (n.d.). *Memorial. Memory Platform*. Retrieved from https://dali.memorial.ua/

Derkachova, O. (2025) Homo viator u poezii Maksyma «Dali» Kryvtsova (na materiali zbirky «Virshi z biinytsi») [Homo viator in Maksym "Dali" Kryvtsov's poetry (based on the collection "Virshi z biinytsi")]. *Ukrainska literatura: istorychnyi dosvid i perspektyvy*, 5, 85–97. https://doi.org/10.31652/3041-1084-2025-5-07

Fedoriv, U (2023). Lviv yak misto/mistse pamiati v romani Viktorii Amelinoi «Dim dlia Doma» [Lviv as a city/place of memory in Victoria Amelina's novel "A Home for a Home"]. U M. Hnatiuk (Red.), *Literatura ta istoriia: antropos–topos–tropos* (s. 56–66). Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. https://philology.lnu.edu.ua/news/kolektyvna-monohrafiia-literatura-ta-istoriya-antropos-topos-tropos

Havryliuk, N. (2024) Poezia polehlykh: Maksym Kryvtsov [Poetry of the fallen: Maksym Kryvtsov]. *Zbruch*. Retrieved from https://zbruc.eu/node/117523

Hromiak, R., Kovaliv, Yu., & Teremko, V. (Eds.). (2007). Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk [Literary studies dictionary-reference book]. Kyiv: Akademiia.

Kolin'ko, M. (2018) Topos yak ponyattya sotsial'noyi topolohiyi [Topos as a concept of social topology.]. *Multyversum. Filosofskyy almanakh*, 3-4 (165–166), 32–44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Multi_2018_3-4_5

Kryvtsov, M. (2024). *Virshi z biinytsi* [Poems from the loophole] (2nd ed.). Kyiv: Nash format.

Kurtsius, E. R. (2007). *Yevropeiska literatura i latynske serednovichchia* [European Literature and the Latin Middle Ages] (A. Onyshko, per.). Litopys.

https://ars.vntu.edu.ua/index.php/ars/catalog/view/525/480/430-1

Matusyak, H. (2024) Mifolohichni stsenariyi u zbirtsi Maksyma Kryvtsova «Virshi z biynytsi» [Mythological scenarios in Maksym Kryvtsov's collection "Virshi z biynytsi"]. *Prychornomors'ki filolohichni studiyi: naukovyy zhurnal*, 4, 69-74. DOI https://doi.org/10.32782/bsps-2024.4.9

Romanenko, O. (2026). Landshafty travmy: viina, pamiat i pryroda v ukrainskii literaturi pro rosiisko-ukrainsku viinu [Landscapes of trauma: War, memory, and nature in Ukrainian literature about the Russian-Ukrainian war]. *Synopsys: tekst, kontekst, media*, 32(1), 18–27. https://doi.org/10.28925/2311-259x.2026.1.3

Senkiv, M. (2025) Poeziia «Naizhakhlyvishe tok-shou u sviti» Maksyma Kryvtsova: sproby poshuku novoi poetychnoi movy [Maksym Kryvtsov's poetry "The Most Terrible Talk Show in the World": attempts to find a new poetic language]. *Folium*, 7, 209–214. https://doi.org/10.32782/folium/2025.7.30

Tarnashynska, L. (2023). Posttravmatychna pamiat Chornobylia: systema toposiv u romani Teodozii Zarivnoi «Movchannia tseziiu» [Post-traumatic memory of Chernobyl: the system of topos in Teodosia Zarivnaya's novel "The Silence of Cesium"]. U M. Hnatiuk (Red.), *Literatura ta istoriia: antropos–topos–tropos* (s. 43–55). Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. https://philology.lnu.edu.ua/news/kolektyvna-monohrafiia-literatura-ta-istoriya-antropos-topos-tropos

Tuan, Y. F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience.* University of Minnesota Press.

Tymczenko, A. (2025). Poezja Maksyma Krywcowa: życie przeciwko wojnie. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, *13*(1), 127–135. https://doi.org/10.14746/sup.2025.13.1.8

Vertyporokh, O. (2024) Pryntsyp «aisberha» v suchasnii ukrainskii poezii pro viinu [The "iceberg" principle in modern Ukrainian poetry about war]. *Naukovi zapysky. Seriia: Filolohichni nauky*, 210, 71-76. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-10

Vrublevska, T. (2013). Problema katehorii khudozhnoho prostoru u diakhronnomu aspekti [The problem of the category of artistic space in the diachronic aspect]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva: zbirnyk naukovykh prats*, 6, 53–62 http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2013_6%281%29__9

Vykhor, I. (2011) Poetychnyy topos mista ta yoho tematychni riznovydy [The poetic topos of the city and its thematic varieties]. *Studia methodologica,* 31, 140–144. http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/2614

Westphal, B. (2011). *Geocriticism: real and fictional spaces* / translated by Robert T. Tally Jr. Palgrave Macmillan

Tetiana Urys
Dragomanov Ukrainian State University, Ukraine

FRONTLINE TOPOS IN MAKSYM KRYVTSOV'S POETIC CREATIVITY

Contemporary Ukrainian poetry interprets the events of the Russian-Ukrainian war, recreating not only the realities of frontline life but also the psychological and traumatic experience of a person in wartime. One means of artistic representation of armed confrontation is the frontline topos, which is especially evident in Maksym Kryvtsov's work, where the frontline space acquires symbolic and emotional content. Despite the attention of literary critics to the poet's lyrics, the frontline topos has not yet been the subject of a separate study, which underscores the relevance of this investigation.

The purpose of the article is to investigate the features of the artistic reproduction of the frontline topos in the poetic work of Maksym Kryvtsov, analysing its motive complex, figurative content and functions in the reproduction of the realities and traumatic experience of war. The methodological basis of the study is a comprehensive approach that combines structural-semantic, hermeneutic, cultural-historical and biographical methods.

The results. An analysis of Maksym Kryvtsov's poetry has revealed that the topos of the front line is depicted through a series of spatial markers — trenches, roads, slag heaps, combat positions, ruined towns and natural landscapes — which combine a realistic portrayal of the reality of war with the psychological states of the lyrical subject. It has been proven that the frontline space in the lyrics of the combatant poet acquires existential significance, representing motifs of fear, loneliness, inner emptiness, the constant presence of death, and the loss of the pre-war life. At the same time, important components of this topos are images of memory, humanity, the need for closeness and the desire to preserve internal integrity in the borderline conditions of war. The scientific novelty of the study lies in the attempt to comprehensively understand the frontline topos in the poetic work of Maksym Kryvtsov in literary terms, clarifying the theoretical aspects of this concept and systematically analysing spatial markers, motifs and images of the collection Virshi z biinytsi in connection with the psychological and existential experience of the lyrical subject.

Keywords: contemporary Ukrainian literature, combatant poetry, Russian-Ukrainian war, frontline space, locus.

Стаття надійшла до редколегії 24.05.2026
Прийнято до публікації 21.09.2026
Опубліковано 30.10.2026